

УДК 001.895.97

Лілія Куліненко

ІННОВАЦІЙНЕ ОНОВЛЕННЯ ОСВІТИ

У статті інноваційне оновлення філософії і змісту освіти розглядається як процес запровадження нових ідей та засобів навчання, що детермінується викликами сучасної епохи, зокрема, процесом глобалізації та інформаційної революції.

Ключові слова: людина, освіта, філософія освіти, педагогічні інновації, культура, виховання.

В статье инновационное обновление философии и содержания образования рассматривается как процесс внедрения новых идей и средств обучения, что детерминруется вызовами современной эпохи, в частности, процессом глобализации и информационной революции.

Ключевые слова: человек, образование, философия образования, педагогические инновации, культура, воспитание.

Innovative renewal of philosophy and content of education was reviewed as a process of introduction of new ideas and means of education that is being determined by the challenges of the modern epoch, particularly by the process of globalization and information revolution.

Key words: human being, education, philosophy of education, pedagogical innovations, culture, upbringing.

Постановка проблеми. Інноваційна природа сучасної освіти зумовлена насамперед тим, що у нових умовах господарювання інновації перетворились на ключовий фактор зростання конкурентоспроможності, забезпечення економічного зростання, зростання добробуту населення, а також забезпечення оборонної, економічної, технологічної та екологічної небезпеки країни. А для держав з перехідною економікою саме інновації забезпечують перехід до нової технологічної бази, випуску нової продукції й, у кінцевому підсумку – вхід у фазу економічного зростання.

Історична еволюція засвідчує, що практично на всіх етапах існування людської цивілізації саме інновації (технічні, технологічні, соціокультурні) виступали основою для переходу окремих процесів і суспільства у цілому на якісно новий рівень соціально-економічного розвитку, а, отже, – на новий рівень добробуту та якості життя. Принципова відмінність останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ ст. полягає в тому, що виробництво інновацій перетворилося на самостійну сферу людської діяльності, у якій, за оцінками експертів, нині виробляється $\frac{1}{4}$ світового валового продукту. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, із 1995 до 2005 р. інвестиції в інформаційно-комунікаційні технології додавали 25% приросту валового продукту, а інвестиції в інтелектуальні активи – 7,5–11%. Особливістю інноваційної економіки називають виникнення так званих «технологій створення технологій», а також технологій, які «закривають» виробництво, тобто створюють ситуацію, коли припиняється функціонування певних галузей, видів продукції, систем озброєнь тощо [17, с. 143].

Сучасна економіка – це, поза сумнівом, інноваційна економіка, в якій знання дозволяють генерувати безперервний потік нововведень, що відповідає мінливим динамічним потребам, а досить часто й формує ці потреби. Знання лише тоді має значення в економічному сенсі, коли воно реалізується у формі інновацій. Діяльність із виробництва, поширення й використання знань у сучасній економіці відіграє як ніколи важливу роль, визначає її істотні риси і темпи розвитку. Між наукою й технологією виникає нова взаємодія, – все більше секторів економіки стають наукомісткими, зростає частка інвестицій у знання, освіту, нематеріальні активи. Мова йде, передусім, про ключову роль людського капіталу, який за відповідних інституційних умов перетворюється на найбільш важливий чинник розвитку економічної системи, заснованої на знаннях.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інноваційної економіки, економіки знань, як безперервно оновлюваний процес, вбирає комплекс характеристик; змінюються джерела створення доданої вартості, яку на попередніх етапах забезпечували промислові індустріальні підприємства конвеєрного типу. Нині домінуючу роль у створенні доданої вартості відіграють високотехнологічні, наукомісткі виробництва; все більшу частку ВВП забезпечують різні види послуг (у першу чергу наукомісткі). Знання та інвестиції в них безпосередньо впливають на економічне зростання і розвиток економіки. Сформована пропорція цін на сировину, продукцію, що отримується внаслідок її обробки, і на «ноу-хау» нині становить близько

1:10:100 [17, с. 143].

Як наслідок піднесення ролі інновацій в усіх сферах людської діяльності дуже швидко продукуються, оновлюються, розповсюджуються нескінченні факти, дані і знання про явища природи, технологічні та суспільні зміни. А. Бойко зазначає, що у зв'язку з цим істотно зростає роль системних, міждисциплінарних знань людини, необхідних для орієнтування у нескінченних потоках різноманітних знань і даних з метою вирішення нових, нестандартних проблем. У цій новій парадигмі найголовніше місце відводиться аналітичним здібностям фахівців, тобто їх спроможності шукати і знаходити необхідну інформацію, точно формулювати проблеми та гіпотези, вбачати в даних сукупностях певні закономірності, знаходити розв'язання складних міждисциплінарних завдань [1, с. 223]. Отже, сучасна освіта обумовлена інноваційними процесами, які є однією з домінуючих її характеристик, оскільки як соціальний інститут вона має володіти здатністю до випереджального розвитку, відповідати запитам суспільства та конкретної особистості.

Педагогічні інновації у вузькому змісті спрямовані на подолання кризи в освіті за рахунок підвищення якості виховання й освіти студентів, надання освітньому процесу особистісно-орієнтованого, гуманістичного характеру, а у широкому значенні – на формування гармонійно розвиненої, інноваційно-мислячої і соціально-адаптованої людини. Освіта в межах цивілізаційної парадигми має готувати таку глобальну людину, яка здатна жити і діяти більш ефективно у глобальному середовищі. Необхідність досягнення цієї мети обумовлює надзвичайно широкий спектр завдань – від формування відповідних світоглядних позицій, розуміння інноваційного розвитку в контексті світових цивілізаційних процесів до відпрацювання навичок спілкування зі світом, людьми з інших країн, переймання їх досвіду і досягнень [13, с. 129-130].

Альтернативою традиційній, знаннєвій парадигмі освіти є інноваційна освіта, яка стає в наші дні домінуючою тенденцією у всьому світі. В інноваційній освіті, як і в знаннево-просвітницькій моделі, виключно велике значення надається знанням, вмінням, навичкам, когнітивному компоненту освіти. Однак у новій моделі вони входять у більш широкий соціокультурний контекст, набувають нового тлумачення, змінюється характер, технологія їх надбання, а внаслідок цього навчання наповнюється новим змістом.

Традиційна та інноваційна освіта – це дві різні моделі освіти, які породжені власним часом і відповідають соціокультурній ситуації в конкретній країні та орієнтовані на вирішення принципово різного класу завдань. Ці дві моделі освіти мають різні цільові, змістовні, технологічні основи, по-різному вибудовують педагогічний процес.

Традиційна, знаннева парадигма виконує функцію адаптації освіти до існуючих умов життя, вона переслідує цілі пізнання теперішнього, в той час як інноваційна освіта спрямована у майбутнє, носить випереджаючий характер, задає вектор розвитку освіти на найближчу та віддалену перспективи. Отже, традиційна (технократична) модель освіти притаманна суспільству, яке стабільно розвивається і є прогнозованим. Інноваційна освіта постає новою моделлю постіндустріального суспільства.

Стратегічною метою побудови інноваційної моделі освіти є подолання кризи в освіті, а через неї – і системної кризи у суспільстві. Вона будується на новому розумінні сутності освіти, інакше вибудовує освітній процес, змінює диспозицію учасників навчального процесу – студента та викладача, збагачується культурним змістом. Перехід до інноваційної освіти пов'язується зі зламом стереотипів педагогічного мислення, звичного способу професійної діяльності, в межах якої функція викладача зводиться до трансляції соціокультурного спадку.

Інноваційна модель освіти має двоїсту природу. З одного боку, вона має бути адаптованою до існуючої соціально-педагогічної ситуації у країні, оскільки базується на традиціях, культурних та національних особливостях, а з другого – має бути спрямована у майбутнє і відігравати прогностичну функцію. Крім того, інноваційна освіта не тільки є детермінованою соціально-економічними, духовно-моральними сторонами життя суспільства, але й сама детермінує їх, активно впливає на базові основи суспільства. Щодо традиційної освіти, то вона, співіснуючи з інноваційною, у певних аспектах збагачується новим змістом і

під впливом цього частково змінює свій зміст, технологію, структуру, водночас постаючи механізмом соціокультурного наслідування існуючих форм, забезпечуючи стійкість соціальної системи [16].

Нагромаджений емпіричний матеріал щодо використання інновацій в освіті, який вимагав науково-теоретичного осмислення, призвів до появи нової галузі дослідження – інноватики. Інноватика сформувалася у відповідь на потреби промислово розвинених країн у створенні нових галузей знання, спеціальних досліджень, необхідних для більш ефективного вирішення завдань інтенсифікації та прискорення виробничих процесів. Головною проблемою інноватики визначає творення нововведень, дифузії їх усередині соціальних систем і взаємодію між ними, адаптацію до них людини, вироблення інноваційних підходів та рішень [5, с. 9].

Інше системне поняття – педагогічна інноваційна діяльність (чи педагогічна або освітня інноватика) – позначає комплекс заходів щодо забезпечення інноваційного процесу на тому або іншому рівні освіти, а також сам цей процес. Педагогічна інноватика займається вивченням проблем створення, поширення, засвоєння і застосування педагогічних нововведень. Основними її складовими визнаються:

- теорія створення інновацій у системі освіти (педагогічна неологія);
- методологія сприйняття, оцінки та інтерпретації нового в соціології, дидактиці, психології, менеджменті;
- технологія і досвід практичного застосування освітніх інновацій [6, с. 89].

Потужні процеси модернізації сучасної школи викликають потребу в розробці прогностичних моделей інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів. На вирішення окреслених завдань спрямована Державна цільова соціальна програма «Школа майбутнього», яка передбачає вдосконалення механізмів надання освітніх послуг, розроблення та випробування інноваційних моделей новітніх навчальних закладів, діяльність яких спрямовуватиметься на випереджальний характер розвитку системи освіти. На виконання цієї програми у плані роботи Академії педагогічних наук України передбачено проведення наукових досліджень та відповідних заходів щодо Всеукраїнського експерименту із розробки й апробації інноваційних освітніх моделей загальноосвітніх навчальних закладів. Відповідно до виконання замовлення лабораторією педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України проводиться дослідження «Моделі інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу».

Таким чином, дослідження інноваційного оновлення освіти спрямовується на розв'язання суперечностей між зростанням запитів педагогічної теорії та практики щодо розробки ефективних моделей освітнього простору загальноосвітніх навчальних закладів як складової їхнього інноваційного розвитку, з одного боку, і недостатньою теоретико-методологічною, методико-технологічною розробленістю проблеми педагогічного моделювання освітнього простору, адаптованої до використання в умовах динамічного розвитку освітніх процесів у межах загальноосвітнього навчального закладу – з другого [14].

До основних принципів інноваційних змін в освіті дослідники відносять:

- принципи плюралізму, варіативності, альтернативності та безперервності освіти [7, с. 173];
- принципи особистісно-орієнтованого навчання;
- принципи тісної взаємодії того, хто навчає, і того, хто вчиться (педагогіка співпраці);
- принципи єдності навчання і виховання;
- принципи пошуку нестандартних методів і форм навчання (зростання свободи творчості викладача) [12, с. 184];
- принципи розробки і впровадження у навчальний процес дистанційно-активних форм навчання, застосування в широкому масштабі інноваційних педагогічних технологій, що базуються на фундаментальних епістемологічних, герменевтичних аспектах педагогіки й дидактики, пов'язаних з мистецтвом розуміння та високою комунікативною культурою [9, с. 352].

Інновації в системі освіти характеризуються новизною, спрямованою на якісне

поліпшення освітнього процесу і його результатів. Вони пов'язані з внесенням змін у цілі, зміст, методи, технології освіти, її форми організації і систему управління; стиль педагогічної діяльності, організацію навчально-пізнавального процесу; систему контролю й оцінки рівня освіти; систему фінансування; навчально-методичне забезпечення [3, с. 47].

Реалізація висунутих завдань інноваційного оновлення філософії і змісту освіти потребує запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, впровадження засобів навчання. Узагальнюючи підходи до розуміння сутності інновації, ми маємо підстави розглядати її перш за все як продукт творчої, інтелектуальної діяльності, результатом якої є внесення цілеспрямованих прогресивних змін у життєдіяльність людини, суспільства, природи. Сутнісною ознакою інновації в освіті О. Дубасенюк вважає її здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у навчальному закладі, регіоні [10, с. 14].

Запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей відбувається у процесі інноваційної педагогічної діяльності. Сутність її полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новостворених у традиційну систему, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості [4, с. 42]. Слід наголосити також на важливості правильного формулювання цілей такої діяльності. Серед них виділяються підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти, мобільності студентів та працівників вищих навчальних закладів, здатність до працевлаштування випускників в умовах глобального ринку [11, с. 35].

Основними функціями інноваційної педагогічної діяльності є:

- планування (обґрунтування основних напрямів і пропорцій інноваційної діяльності відповідно до прогнозування та мети розвитку освітнього закладу, можливостей матеріального й інтелектуального забезпечення, інноваційного потенціалу організації, попиту ринку). Необхідність функції планування визначається розширенням масштабів і ускладненням інноваційних проєктів в освіті, багатоваріантністю й імовірнісним характером інноваційних освітніх процесів, що потребує обґрунтування прийняття рішень менеджерами освітніх закладів на основі планових розрахунків в інноваціях;

- організаційна (процес забезпечення виконання планових завдань і об'єднання освітян-практиків, учених, дослідників, які спільно реалізують інноваційні плани, освітні програми та проєкти на експериментальних базах);

- координаційна (узгодження діяльності всіх ланок системи освіти: як вищих адміністративних службовців, так і окремих спеціалістів). Ця функція має забезпечити єдність відносин суб'єкта й об'єкта управління в освіті. Координація в системі освіти є основою всієї структури освітньої організації;

- активізаційна (підвищенні активності освітян до зацікавленості в результатах своєї педагогічної праці зі створення інновацій і їхнього впровадження в практику освіти). Активізація передбачає створення системи моральних і матеріальних заохочень для працівників освітніх закладів у підвищенні рівня професійної компетенції, покращенні психологічного клімату в колективі, що дає змогу підвищити продуктивність праці всього освітнього закладу, забезпечити його конкурентоспроможність у перспективі;

- гармонізація взаємин між співробітниками (створення сприятливого психологічного клімату дозволить плідно співпрацювати з основним складом виконавців);

- контроль (перевірка організації інноваційного процесу, своєчасне коригування мети освітнього закладу, плану виконання, проведення нових наукових та практично-експериментальних досліджень). Інноваційний контроль у закладах освіти дозволяє збирати та систематизувати інформації про стан і результати іноваційної діяльності, оцінювати їх, долати відхилення від цілей;

- духовна (саме в інноваційних освітніх установах зосереджується увага на проблемах людини в сучасному світі, здійснюється неупереджений пошук істини) [2].

Реалізація зазначених функцій уможливується новими принципами діяльності вищої школи, яка є своєрідним містком між освітою та наукою, має забезпечити збереження їх єдності в інноваційному просторі, створюючи відповідне середовище на рівні певних ВНЗ. У теорії

розвитку інноваційної університетської системи освіти О. Мещанінов визначає такі елементи:

- цілісна концепція моделювання університетської освіти як системоутворююча сукупність положень, умов, чинників, обмежень, принципів та моделей, що складають теоретико-методологічну основу розв'язання проблеми;
- моделі та концепція розвитку інноваційної університетської системи освіти як цілісної системи організаційно-педагогічних умов, засобів й інструментарію для супроводження і забезпечення її оновлення на етапах життєдіяльності;
- організаційно-педагогічні методики реалізації концепції моделювання з позиції теоретичної та практичної єдності і моделей розвитку інноваційної університетської системи неперервної професійної освіти як однієї з найважливіших інституцій суспільства [8, с. 13].

До ознак інноваційності у роботі університетів дослідники відносять:

- започаткування підготовки фахівців за принципово новими напрямками («Управління освітою», «Комп'ютерні науки», «Комп'ютерна інженерія»);
- активне залучення засобів та ресурсів Internet як принципово нового джерела інформації;
- впровадження єдиного вступного тестування;
- надання університетом, додатково до державного, власного диплома, де зазначається особистий рейтинг фахівця серед випускників року [8, с. 13].

Висновки. Оскільки розробка моделі інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу як цілісного утворення передбачає моделювання освітнього простору університету (школи), одним із пріоритетних напрямків у межах дослідження педагогічних інновацій є проблема моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу. Актуальність означеної проблеми визначається процесами модернізації освіти, пов'язаними з необхідністю прогнозувати перспективи розвитку освітнього простору загальноосвітніх навчальних закладів на інноваційній основі; зростанням вимог до якості процесу моделювання у діяльності педагогічного колективу в процесі впровадження інновацій; нерозробленістю концептуальних положень педагогічного моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням теоретичних і технологічних аспектів; недостатньою розробленістю апарату вимірювання та оцінювання ефективності моделей інноваційного освітнього простору загальноосвітніх навчальних закладів; необхідністю створення й накопичення банку даних щодо інноваційних моделей загальноосвітніх навчальних закладів України взагалі та моделей інноваційного освітнього простору школи зокрема [14].

Поставлені завдання не можуть бути реалізовані без *розробки та впровадження інноваційних педагогічних технологій, інноваційних управлінських й організаційних підходів*. Саме за допомогою інноваційних педагогічних технологій у природних або штучно створених умовах, що контролюються й керуються, досліджується освітнє явище, прогнозується новий спосіб розв'язання педагогічного завдання або проблеми [15, с. 152].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А.М. Інноваційний характер сучасної освіти / А.М. Бойко // Філософські обрії. – 2008. – №19. – С. 223-234.
2. Каменська В.П. Особливості управління системою освіти в умовах економічної та освітньої глобалізації України [Електронний ресурс] / В.П. Каменська. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2010_15_1/Kamenska.pdf.
3. Козак Л.В. Інновації в контексті розвитку сучасної освіти / Л.В. Козак // I Всеукраїнська науково-практична конференція «Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства» : матеріали конференції. – Кременчук : КрНУ, 2012. – С. 45-47.
4. Коновальчук І.І. Учитель як суб'єкт інноваційної діяльності / І.І. Коновальчук // Креативна педагогіка: науково-методичний збірник. – Вінниця, 2010. – Вип. 3. – С. 41-46.
5. Кремень В.Г. Інноваційний вектор в освіті як виклик часу / В.Г. Кремень // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка. – 2010. – Вип. 38. – С. 5-17.

6. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізацій : європейські абриси / Н.М. Лавриченко. – К. : Віра інсайт, 2000. – 444 с.
7. Медведєв В.К. Реалізація концепції неперервної освіти як системна комплексна проблема / В.К. Медведєв // Проблеми і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірник наукових праць. – 2005. – Вип. 7-8 (11-12). – С. 173-180.
8. Мещанінов О.П. Суперечності розвитку університету як інноваційної системи освіти / О.П. Мещанінов // Наукові записки НаУКМА. – 2007. – Т. 71 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 8-15.
9. Науково-освітній потенціал нації : погляд у ХХІ сторіччя / В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гуржій та ін. – К. : Навч. книга, 2004. – Кн. 2 : Освіта і наука : творчий потенціал державо-культуротворення. – 672 с.
10. Професійна педагогічна освіта : інноваційні технології та методики : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 504 с.
11. Скубашевська О. Необхідність і реалії інноваційного розвитку освіти / О. Скубашевська // Вища освіта України. – 2007. – №3. – С. 30-37.
12. Сухіна В.Ф. Можливості приватної освіти в інноваційному навчанні / В.Ф. Сухіна // Університетська освіта України ХХІ століття : проблеми, перспективи, тенденції розвитку // Міжнародна науково-практична конференція. – Харків, 2000. – С. 184-185.
13. Утюж І.Г. Освітні парадигми ХХІ століття : теоретико-методологічний аспект / І.Г. Утюж // Культурологічний вісник : науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – 2010. – Вип. 24. – С. 127-131.
14. Цимбалару А.Д. Моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу : наукові підходи [Електронний ресурс] / А.Д. Цимбалару. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em4/content/07cadast.htm>.
15. Чернова Т.Ю. Інноваційна діяльність заступника директора з навчально-виробничої роботи у професійно-технічному навчальному закладі / Т.Ю. Чернова // Креативна педагогіка: науково-методичний збірник. – Вінниця, 2010. – Вип. 3. – С. 150-156.
16. Чумак О.В. Інноваційні зміни в освіті на сучасному етапі розвитку [Електронний ресурс] / О.В. Чумак. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Niz/2010_11/chymak.htm.
17. Яковенко Л.І. Інноваційний характер економіки знань / Л.І. Яковенко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 2. – С. 141-145.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Куліненко Лілія Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент (Ізмаїл).

Надійшла до друку 25.01.2013 р.